

**ВОКАЛНО ОТСЛАБВАНЕ
В СЪВРЕМЕННИЯ ИСПАНСКИ ЕЗИК В МЕКСИКО**

Славей Горанова
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

**VOWEL REDUCTION
IN CONTEMPORARY MEXICAN SPANISH**

Slaveya Goranova
St. Kliment Ohridski Sofia University

The present article studies the question of vowel reduction in contemporary Mexican Spanish. Key terms such as *language variant*, *pluricentric language*, and *standard norm* are clarified. We analyze the vowel characteristics of the Mexican variant of Spanish, and look at a certain variation in vowel quantity, as well as in the formant structure. We examine vowel reduction as a main particularity of the variant and conclude that, even though the phenomenon of vowel reduction cannot be left out when painting a broad picture of contemporary Mexican Spanish, vowel reduction is still not to be considered characteristic of the standard norm of the variant.

Key words: *vowel reduction, Mexican Spanish, segments*

Увод

В изследванията на звуковото равнище на съвременния испански език в Мексико вокалните процеси са обект на значително по-слаб интерес в сравнение с консонантните явления. Основните причини за подобен дисбаланс са две: от една страна, чисто количествено е налице превес на консонантните вариантни особености; от друга – качеството на разпространение е различно: докато при гласните се касае за диалектни проявления, при съгласните явления като сесеизъм и джеизъм типизират стандартната норма на варианта. В допълнение вокалните процеси като отслабване са фонетични, а консонантните – не само фонетични, но и фонологични.

Водеща сред вокалните особености на мексиканския вариант е **отслабването**. То не следва да бъде разглеждано обаче, без първо да се изяснят термините *вариант*, *плурицентричен език* и *книжовна норма*.

Терминологични постановки

Езиковият вариант съществува само при *плурицентричните* езици. Плурицентричен е онзи език, при който са налице две или повече *книжовни норми*: плурицентричният език „няма една-единствена норма, а две или повече, равнопоставени по престиж, употреба и прочие. Терминът се използва за езици, употребявани в широка географска зона, включваща обикновено различни държави“ (Бернардес 2012: 1¹). *Книжовната норма*, позната и като *лингвистична норма* (Либерман 2009: 1), е езиков стандарт, признат за такъв от носителите на даден език. Моноцентричните езици притежават една-единствена културна норма, която може да служи за лакмус при определянето на диалектите на езика, докато плурицентричните езици се отличават с повече от една норма, като всеки диалект е съпоставим с точно определена норма. Тук се засяга основно, „фундаментално и всепроникващо“ (Дорофеев 2010: 473) качество на езика, а именно – неговата вариативност.

В частност се касае основно за диатопна вариативност, изразена в противопоставянето на географски обусловени вариации, диалекти на стандартна норма. Добре е известно, че диатопната вариативност често е и диастратна вариативност: обикновено диалектните характеристики се запазват предимно при по-ниско образованите групи или класи. Възможно е диатопната вариативност да представлява и диафазна такава: при смяна на регистъра информантът може да се стреми към приближаване към книжовната норма на варианта. Сред базисните понятия, на които разчитаме при дефиниране на *варианта*, на първо място се откроява Косериуовото разбиране за *исторически* и *функционален* език. Последният е един диалект, на едно определено ниво, с един определен стил (Косериу 1981a: 308 – 309), докато първият представлява „език, исторически обособен като идеална цялост и признат за такъв както от собствените си носители, така и от говорещите го като чужд“ (Косериу 1981b: 302). Така приемаме, че **вариантът** следва да бъде определен като **съвкупност от функционални езици с общ географски знаменател, която проявява признаци на исторически език, различен от първоначалния**.

¹ Всички преводи са автори.

Казано по друг начин, вариантът, имайки собствена книжовна норма, е престанал да бъде диалект на дадения език, но не се е превърнал в отделен език. Според Косериу именно диалектът е носител на потенциала да се превърне в основоположник на нов исторически език: „в рамките на даден исторически език диалектите са най-близкото до самия него – в действителност могат да придобият самостоятелност и да се превърнат в независими исторически езици“ (Косериу 1981б: 17). Така, ако се следва Косериувата терминология, вариантът би могъл да се определи и като *диалект на един исторически език*. Ние обаче избягваме да пишем за варианта като за диалект в смисъла, вложен от Косериу, за да се разграничи *вариантът* (със своя собствена норма и диалекти) от *диалекта* на един моноцентричен език или – при един плурицентричен език – от *диалект* спрямо *книжовната норма* на друг вариант, различен от разглеждания.

Вокални характеристики на мексиканския вариант

Гласните фонемии в испанския език са само 5, като те се различават по начина и мястото на своята артикулация: /a/ е ниска и централна; /e/ е средна и предна; /i/ е висока и предна; /o/ е средна и задна; /u/ е висока и задна. Всички тези фонемии са запазени в мексиканския вариант.

Наблюдава се известна квантитетна вариативност, както и вариативност при формантната структура.

Поради все още слабата проученост на формантите при мексиканския вариант (Бутрагенъо 2014: 147) за структурата им трудно може да се направят изводи. Използвайки данни за иберийски (Килис 1981: 156 – 159) и мексикански информатори от женски пол (Бутрагенъо 2014: 157 – 158), можем да заключим, че при първия формант се достигат по-високи горни граници на гласните в Мексико (например 537 срещу 243 при /i/ и 807 срещу 405 при /e/), докато при втория формант на мексиканска територия се регистрират по-високи горни граници, придружени от по-ниски долни граници, при всички гласни с изключение на /a/ и /u/².

Що се отнася до вокалния квантитет, принципно всички гласни в испанския език са къси: дълги могат да бъдат срещани по изключение, като при външно сандхи. В съвременния испански език като цяло, включително и в Мексико, е валидно наблюдението, че наличието на две ударени гласни в изрази като *tatá ha venido maíka doíde*

² При /a/ и /u/ по-висока е както долната, така и горната граница на втория формант.

изисква една дълга ударена гласна – с други думи, краткостта не може да се запази при външно сандхи на две ударени гласни (Кънчев 2009: 50). В този смисъл мексиканският вариант не се отличава с квантитетни особености. Квантитетна вариативност обаче се наблюдава при вокалното отслабване.

Вокално отслабване

Въпросът за *отслабването*³ или *отпускането*⁴ не е нов за изследователите на звуковото равнище на испанския език. По примера на лингвисти като Наваро Томас и Килис отслабването традиционно се свързва с гласните в неударена позиция.

Първите наблюдения върху отслабване на гласните в Мексико също не са отскоро – още в началото на миналия век се отбелязва: „в столицата гласните са кратки и има тенденция неударените да се изгубват“ (Енрикес Урения 1984: 2). Регистрирана е елизия на гласните в неударена позиция, като се влияе на квантитета на съседни гласни: „началната гласна се редуцира и потъмнява [...] в разговорната реч може да изчезне, оставяйки следа от себе си в удължаването на следващата гласна: *m:igo, f:icio, n:ero*“ (Матлук 1951: 112).

По-нататъшните проучвания на отслабването също са диалектно ограничени. Най-известно, а и най-прието сред тях е може би това на Лопе Бланч върху отпускането в столичния диалект. Един от изводите, до които Лопе Бланч достига, касае липсата на пряка и предсказуема обвързаност на отслабването с фактори като социокултурно ниво или възраст: „към отслабването и загубата на гласните не се наблюдава систематична склонност според социокултурното ниво на говорещите“ (Лопе Бланч 1972: 56).

Относно липсата на последователна хронологична зависимост Лопе Бланч разчита на по-ранни проучвания, като тези на Канеляда и Самора, за да установи появата на „явлението [...] както при подрастващи и младежи, така и при зрели или възрастни хора“ (Лопе Бланч 1972: 56).

Най-важен според нас обаче е изводът на Лопе Бланч относно типа на явлението отслабване. Без да отхвърля класическото схващане за отслабването като почти ексклузивно съсредоточено върху неударените гласни, Лопе Бланч приема за определящ консонантния характер на фонетичния контекст. Така неударената позиция е предварително условие

³ Debilitamiento.

⁴ relajamiento.

за отпускане, но съвсем не е достатъчно: мотивиращи са съгласните в близост с отслабените гласни (Лопе Бланч 1972: 59).

Някои съгласни не допускат отслабване на гласните, които заобикалят – например не се наблюдава отпуснатата гласна между – от една страна – /b/, а от друга – /d/ или /g/. Гласната не отслабва частично или пълно – може да се посочи, че не съществуват /plúmbgo/ за *plumbago*, /ábdo/ за *ávido* (Лопе Бланч 1972: 60).

Въпреки че Лопе Бланч споменава и други консонантни комбинации, които са контрапродуктивни за явлението отслабване, тук намираме за по-належащо да подчертаем кои са допринасящи за него. Сред благоприятстващите отслабването съгласни безспорно изпъква /s/. Изследователи на испанския в Мексико като Морено де Алба, Лопе Бланч и Бойд-Боумън са единодушни относно сибиланта като ключов фактор за отпускането. Най-точно определение за ролята на /s/ изглежда това на Бойд-Боумън: „загубата на тези неударени гласни се случва *почти изключително* при контакт със *s*, най-вече между *s* и друга беззвучна съгласна или при *s* в края на думата“ (Бойд-Боумън 1952: 138). По-късно Лопе Бланч доуточнява ролята на сибиланта с извеждането на принципи като този, че в повечето случаи (над 70%) на отслабване на гласна, предхождаща /s/, пред гласната има беззвучна (Лопе Бланч 1972: 64 – 65).

Пак малко след средата на миналия век Канеляда де Самора и Самора изтъкват различната честота на отслабване на гласните, и то – на гласните в ударена позиция. Всъщност изследователската двойка първа пише за рядко срещаното отслабване на гласни под ударение в Мексико:

[...] това, което не вярваме да е било някога отбелязвано в мексиканския испански, е отпускането и дори загубата на ударени гласни. Естествено, това явление няма интензитета и честотата на загубата на неударените, но лесно се разпознава в много случаи, като същевременно се среща във всички социални прослойки.

(Канеляда, Самора 1960: 236)

Най-податливи на явлението са ударените /i/ и /e/, а най-устойчива е /a/ (Канеляда, Самора 1960: 236 – 237).

Авторите отбелязват и променения брой на сричките, до който вокалното отслабване понякога води: например лексемата *artificiales* (*изкуствени*), имаща 5 срички в иберийския вариант, в мексиканския може да бъде произнесена като двусричие – *artf-siáls* (Канеляда, Самора 1960: 238 – 239). Подобно намаление на броя на сричките е налице и при дифтонгизацията на хиатус.

Изследвания от ХХІ в. представят нови гледни точки върху проблема – в допълнение към вътрешните (фонетични) фактори от класическия труд на Лопе Бланч се разглеждат все повече външни, т.е. социолингвистични. Едно от най-интересните предложения представя вокалното отслабване от лексикална гледна точка. Както е известно, „отслабването на гласни в Мексико се наблюдава предимно в думи или изрази с честа употреба“ (Серано 2006: 7). При корпус, включващ често употребявани лексеми и фрази, и при корпус, който ги изключва, делът на отслабването съвсем не е еднакъв, като най-значими различия са налице при напълно редуцираните гласни (те са два пъти повече в първия корпус) и при обеззвучените гласни (повече има във втория) (Серано 2006: 15).

В допълнение, в синхрон със заключението на Лопе Бланч относно по-голямото вокално отслабване при мъжете този извод може да се доразвие на базата на наблюденията относно, от една страна, степента на редукция, а от друга страна – стиловите вариации:

Ако приемем, че мъжете имат предпочитание към крайно отслабване (елизията и минималната гласна), а жените – към обеззвучаването (варианта, най-често срещан в целия корпус), можем да заключим, че в общи линии жените не изменят произношението си според стила, докато мъжете показват една драстична промяна, като отбягват редукции и елизии в по-официалните стилове.

(Серано 2006: 17)

Намираме за проблематично по-нататъшното разглеждане тук на отслабването на гласните в Мексико. Както за гласните по принцип в страната, направените към момента проучвания са недостатъчни, диалектно ограничени, а понякога и противоречиви. Данни, изнесени от Боуд-Боумън, например са в разрез с тези от „Лингвистичен атлас на Мексико“ (Морено де Алба 2002: 38 – 39). От друга страна, гореизложената информация на Лопе Бланч и Серано касае само столицата и съответно не гарантира валидността на изводите за цялата страна (въпреки че, тъй като Лопе Бланч пише основно за вътрешни фонетични фактори, би могло да се приеме, че те действат в районите, където се наблюдава вокално отслабване). Ако се вземат под внимание резултатите от най-мощното проучване на мексиканския испански, публикувани в „Лингвистичен атлас на Мексико“, то не може да се твърди, че в цялата или дори в по-голямата част от републиката се среща отслабване на гласните (Морено де Алба 2002: 41).

Специално внимание е нужно да се насочи към степента на отслабване – към това „в каква пропорция се наблюдава пълна загуба и

доколко остават следи от вокален елемент“ (Лопе Бланч 1972: 69 – 70). Всъщност ние намираме, че самият термин *отслабване* (и често използваният като синонимен *отпускане*) е прекалено всеобхватен. Към момента терминът се използва за обозначаването на всякакъв вид редукция на гласните – от най-слабата до абсолютната (елизия). В прегледа на вокалната редукция при испаноезични жители на Чикаго се изтъкват различни значения на самия термин *редукция*⁵:

[...] може да се използва, за да се опише централизация [...], слухово възприети качествени различия, вариращи от намален интензитет и тембър до пълна елизия [...], обеззвучаване [...] и намалена дължина.
(Ронкуест 2013: 158)

Като приоритет се поставя изясняването на обхвата на термина *редукция*:

Първоначален проблем е установяването на това в какво се състои редукцията – било то отпускане, обеззвучаване или централизация, [...] и дали елизията остава, или не някакъв вид компенсация.
(Бутрагеньо 2014: 168)

Подобно терминологично изясняване ни изглежда възможно само след събирането на точни акустични данни. Тяхното тълкуване всъщност би ни задължило да потърсим адекватно обозначение на конкретните реалности.

Досега подобно акустично изследване на испанските гласни в Мексико не е обнародвано. В традицията на Лопе Бланч, който в своята книга „Испанистичната филология в Мексико: най-належащи мерки“ описва непълнотите в изучаването на мексиканския вариант и посочва как те да бъдат попълнени, Бутрагеньо систематизира липсите в информацията за звуковото равнище на испанския в Мексико и предписва как те да бъдат премахнати:

За проблема за мексиканското вокално отслабване все още липсва подробно акустично изследване, което да позволи да се разбере напълно фонетичната материя на случващото се. Струва ми се, че основните насоки на описанието ще трябва да засегнат поне три въпроса: централизацията на неударените гласни; обеззвучаването, в което те биват въввлечени, както и скъсяването на тяхната дължина [...].
(Бутрагеньо 2014: 176)

Въпреки че се присъединяваме към призива на Бутрагеньо за по-нататъшни подробни изследвания на гласните в Мексико от акустич-

⁵ Reducción.

на гледна точка, за нас фактори като възраст, образование и пол отстъпват по важност пред териториалното разпространение и стандартността. Ще припомним, че от Лопе Бланч до Бутрагеньо не е открита системна зависимост между вокалното отслабване и възрастта и образованието на информатора, докато при пола зависимостта е в полза на мъжете: те отслабват гласни значително по-често от жените (Бутрагеньо 2014: 235). Когато обаче се описва стандартната норма на мексиканския вариант, от първостепенно значение е доколко дадено явление е чисто диалектно, или е част от стандартната езикова норма на испанския в Мексико.

Заклучение

Тъй като дори и на базата на недостатъчните данни за гласните в страната може да се говори за различни зони на отслабване⁶, вярваме, че все още отслабването на гласните не може да бъде причислено към характеристиките на книжовната норма на испанския в Мексико. Същевременно благодарение на вече доказаното му широко териториално разпространение **отслабването не може да не бъде отбелязано при разглеждането на мексиканския вариант.**

В допълнителни изследвания на отслабването специално внимание би могло да се отдели и на друга характеристика на мексиканския вариант, *дифтонгизация на хиатус*, поради факта, че дифтонгизацията също представлява определен вид редукция (гласната преминава в полугласна или полусъгласна).

ЛИТЕРАТУРА

- Бернардес 2012:** Bernárdez, E. *Lenguas pluricéntricas*. 11 July, 2012. Centro Virtual Cervantes, <http://cvc.cervantes.es/el_rinconete/anteriores/julio_12/11072012_02.htm> (19 March, 2014).
- Бойд-Боумън 1952:** Boyd-Bowman, P. Notas: La pérdida de vocales átonas en la antiplanicie mexicana. // *Nueva Revista de Filología Hispánica*. México: Colegio de México, 1952, № 6, 137 – 140.
- Бутрагеньо 2014:** Butragueño, P. *Fonología variable del español de México: Procesos segmentales*. México: El Colegio de México, 2014.
- Дорофеев 2010:** Дорофеев, Ю. Функциональная вариантология языка. [Dorofeev, J. Funktsional'naya variantologiya yazyka.] // *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернад-*

⁶ Зона на слабо отслабване, зона на силно отслабване и зона без отслабване (Бутрагеньо 2014: 224 – 244).

- ского: серия „Филология. Социальные коммуникации“. Симферополь: Таврический национальный университет им. В.И. Вернадского, 2010, т. 23 (62), № 2, ч. 2, 473 – 477.
- Енрикес Уренья 1984:** Henríquez Ureña, P. *Estudios mexicanos*. México: Fondo de cultura económica, 1984.
- Канеляда, Самора 1960:** Canellada de Zamora, M., Zamora, A. Vocales caducas en el español mexicano. // *Nueva Revista de Filología Hispánica*. México: Colegio de México, 1960, № 3 – 4, 221 – 241.
- Килис 1981:** Quilis, A. *Fonética acústica de la lengua española*. Madrid: Gredos, 1981.
- Косериу 1981а:** Coseriu, E. *Lecciones de Lingüística General*. Madrid: Editorial Gredos, 1981.
- Косериу 1981б:** Coseriu, E. Los conceptos de «dialecto», «nivel» y «estilo de lengua» y el sentido propio de la dialectología. // *Lingüística española actual*. Madrid: Arco Libros, 1981, №3, 1 – 32.
- Кънчев 2009:** Kanchev, I. *Curso de normofonética y fonología españolas*. Sofia: Colibri, 2009.
- Либерман 2009:** Liberman, M. *The Origin and the Progress of Linguistic Norms*. 22 February, 2009. Language Log, <<http://languagelog.ldc.upenn.edu/nll/?p=1167>> (20 October, 2017).
- Лопе Бланч 1972:** Lope Blanch, J. M. En torno a las vocales caedizas del español mexicano. // *Estudios sobre el español de México*. México: Universidad Nacional Autónoma de México, 1972, 53 – 73.
- Матлук 1951:** Matluck, J. La pronunciación en el español del Valle de México. // *Nueva Revista de Filología Hispánica*. México: Colegio de México, 1951, №2, 109 – 120.
- Морено де Алба 2002:** Moreno de Alba, J. *La pronunciación del español en México*. México: El Colegio de México, 2002.
- Ронкуест 2013:** Ronquest, R. An Acoustic Examination of Unstressed Vowel Reduction in Heritage Spanish. // *Selected Proceedings of the 15th Hispanic Linguistics Symposium*. Somerville: Cascadilla Proceedings Project, 2013, 157 – 171.
- Серано 2006:** Serrano, J. En torno a las vocales caedizas del español mexicano: una aproximación sociolingüística. // *Líderes lingüísticos: estudios de variación y cambio*. Ed. P. Butragueño. México: El Colegio de México, 2006, 37 – 59.